

ROMANIAN PRESS IN TIMISOARA AT THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY

Ionela Simona SCRIDON
West University of Timișoara

Abstract: Written press from Timisoara has been carried out in the course of years of a prolific journalistic activity, concretized in appearance of a number of newspapers and magazines, with very rich and varied themes. Through all of its components, the society from Timisoara was extremely fertile for carrying out an intense journalistic activity. Cultural level and, in particular, the wide variety of professional activities, some which were imposing inherently a current and professional information, have created the most favorable conditions for asserting the journalism as a true profession.

Keywords: Timisoara, Newspapers, Banat, Romanian Language, Social.

Presă din Timișoara la cumpăna secolelor XIX și XX s-a caracterizat printr-o fecundă preocupare în afirmarea mișcării culturale. Pe fondul dezvoltării economice, a apariției manufacturilor și a tipografiilor - extinderea științei de carte la toate categoriile sociale, au fost elementele care au facilitat editarea unui număr impresionant de ziare și reviste în limbile locuitorilor din Banatul istoric: germană, română, sârbă, bulgară, bi sau trilingve¹.

Datorită vremurilor, a stăpânirii, dar nu în ultimul rând și sub aspectul procentului scăzut de români din Timișoara la începutul secolului al XX-lea, numărul ziarelor în limba română era inferior celor de limbă maghiară sau germană. Astfel, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au apărut cu regularitate 18 periodice în limba română².

Dezvoltarea presei a impulsat apariția tipografiilor în capitala Banatului. Vom aminti *Tipografia Banatul* care a funcționat între anii 1898 - 1916. Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea și-a deschis porțile *Tipografia Samuilă Vereș* (1896-1902), iar din anul 1902 este cumpărată de Lud. Rosenberg.

O altă tipografie importantă din Timișoara - *Trauttner Gheorghe*, și-a desfășurat activitatea între anii 1898 și 1902.

Tipografia coordonată de Alexandru Mangold a funcționat între anii 1898 și 1903. Apoi, tipografia timișoreanului Iuliu Freund și-a desfășurat activitatea între anii 1898 și 1904, iar din anul 1904 este vândută lui Armin Weintraub.

Tot la cumpăna celor două secole s-au remarcat tipografiile: Lechenmayer I. Carol (1898-1901); Alex. Messinger (1900-1916); Csatari și Adam Patria (1900-1916); Gutenberg (1900-1903); Heim Antonie (1905-1916); Dimitrie Mureșanu (1907-1913); Engel Eugen (1910-1914); Klauber (1912-1913) și Constantin Alexandru (1912-1913).³

Prin urmare, orașul de pe Bega la începutul secolului al XX-lea găzduia numeroase tipografii, menite să satisfacă cererea tot mai mare a ziarelor de diferite nuanțe. De aceea, au existat publicații care au apărut de 3 ori pe săptămână, altele lunare, altele săptămânale sau unele care nu menționează data apariției.

¹ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, p. 473.

² Vezi Ioan David, *Presă românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*, Editura Press Print, Timișoara, 2012, 175 p.

³ Nicolae Ilieșiu, *Timișoara – monografie istorică*, vol. I, Timișoara 1943, p. 271.

Printre organele de presă care au apărut de trei ori pe săptămână s-a remarcat „**Revista Preoților**”⁴, editată de părintele girocean David Voniga, ajutat de un comitet de preoți: I. Gherga, I. Balta, Iuliu Crainic, N. Micluța, C. Micu, I. Moș, Al. Nică, Virgil și I. Popovici. În deceniul apariției sale (1910-1919), *Revista Preoților* „a contribuit semnificativ la susținerea activităților culturale și manifestărilor spirituale, la apărarea identității naționale a românilor bănățeni”⁵.

Publicația bilunară/lunară „**Baba satului**”⁶ era o „Foaie umoristică, populară, literară, glumeață”. De aceea, membrii comitetului redacțional au diferite pseudonime: director, dr. Pagubă, redactor, dr. Dobândă, director și redactor, Nepotul Babei, dr. Avere, iar ca redactori responsabili semnează Moș Noia-Oardin și Moșul Babei. Revista era un supliment al periodicul timișorean „**Plugarul român**”. „**Baba Satului**” a apărut în anii 1908-1912.

„**Baba Satului**” a fost fără îndoială un reper pentru *Literatura dialectală din Banat*. În paginile ziarului au fost inserate numeroase poezii cu particularități ale dialectului bănățean:

„**Nepoata Babei cântă:**

În grădină mă ’ntâlnii
Puțină vorbă vorbii
Cu drăguțul meu iubit,
Din depărtare venit.
Dar cățeaua de vecina
Mă văzu dela fântână,

Merse la taica, mă spuse.
Taica voi să mă bată,
Dar sări fratele ’ndată,
Zicându-i din graiu așa:
Stai, tăicuță, și nu da
Că nu-i de vină sora,
Ci-i de vină maica mea,
C’ a făcut-o drăgăstoasă,
Și la față așa frumoasă,
S’ a scăldat-o ’n lăptișor,
De e dragă tuturor
Vino, taică, să jucăm,
Că fata ne-o mărităm.
Ferice de noi, c’ am dat-o,
Vai ș’ amar de ăl de-a luat-o.

Orb am fost, ori am fost bat
Când pornisem la ’nsurat.
Frunză verde ’n codru des
Toată lumea și a ales
Ce-a fost dulce și frumos
Ce-a fost bun și drăgăstos.

Dar eu, Doamne, ce-am luat
Două fire de neghină
S’ o mândruță
Cam prostuță.
Socotind că-i gazdă mare
O luai de peste vale,
Mă ’nbulzii și eu la sută
Și luai nevată slută.
Bată-te Christos, nănaș,
Că bine mă cununaș,
Cu urâta satului,
Și spaima tot natului,
Că-i lenoasă, somnoroasă,
Ca ș’ o ciuhă spărioasă.
Într’ una-i nepieptănată
Ca ș’ o buhă împăiată.”⁷

⁴ *Revista Preoților*, Timișoara, I-X, 1910-1919.

⁵ Alin Cristian Scridon, *David Voniga – omul vieții spirituale și culturale timișorene*. „*Revista Preoților*” în *Istorie și cultură în Banat*, Coordonatori: Alin Cristian Scridon și Viorel Dorel Cherciu, Editura Brumar, Timișoara, 2013, p. 240.

⁶ *Baba Satului*, Timișoara, I, III, V, 1908, 1910, 1912.

⁷ *Baba Satului*, Timișoara, III, 1910, nr. 1 din 3/16 ianuarie, p. 1.

Periodicul timișorean „**Advocatul poporal**”⁸ a fost o publicație cu caracter juridic și administrativ. Revista editată de Pavel Rotariu⁹ a fost diseminată în Banat între 1 februarie 1886-15 februarie 1887 și de la 1 iulie 1903 până la 1906.

Încă din primele numere din seria a II-a, editorul își fixează obiectivele periodicei, adică să “suplinească o lacună în jurnalistică resp. literatura periodică română, o lacună care a fost constatată și din părțile cele mai competente ale noastre”¹⁰.

Revista „**Controla**”¹¹ era un periodic săptămânal, editat la tipografia timișoreană Sudungară, de două ori pe săptămână (joia și duminica) și a avut ca redactor responsabil pe Ion V. Barcian. A apărut între 31 martie 1895 – 29 decembrie 1904 și 25 decembrie 1905 – 13 ianuarie 1907.

„**Controla**” era una dintre cele mai populare ziare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Editorul și-a exprimat de la începutul culoarului jurnalistic abordat:

„În lupta de dezvoltare și înaintare a poporului nostru român n-a fost așa de mare lipsă de controlă ca tocmai în timpurile noastre... Trebuința scoaterii la iveală a organului „*Controla*” a fost aici mai cu seamă pentru acea neîncojurată, pentru că ziarul, plămădit în mod pociț deja la început în anul trecut în acest centru al Banatului, și a arătat deja în scurtul timp de vreo câteva luni de zile toată arama sa ruginită... Stând pe baza programului național *Controla* va combate radical și neatârnat, la deal și la vale nu numai toate greșelile, rătăcirile și nedreptățile, ivească-se ele pe orice teren și vină ele din orice parte ci va tinde și la înlăturarea tuturor pedecilor ce stau în calea prosperării poporului și fac cu neputință apropierea și înțelegeră sinceră și cinstită între popoarele țării și îndeosebi între poporul românesc și între aceia, cari azi au inriurință decizătoare asupra conducerii destinelor patriei noastre comune.”¹²

„**Controla**” a publicat numeroase articole politice, iar majoritatea rubricilor s-au păstrat în fiecare număr de-a lungul timpului. Între acestea amintim: *Din dieceza și comitatul Aradului; Din orașe și sate; Știri și varietăți; Economia, comerț, industrie; Higiena; Foișoara; Schintei; Literatura, arta, știința; Bibliografie.*

De la începutul anului 1904 și până la sfârșitul anului 1905 redactor a fost Emanuil Măglasiu, ca apoi începând cu luna ianuarie a anului 1906 „**Controla**” a fost editată sub semnătura lui Toma Cirovici.

Revista „**Votul poporului**” și cu subtitlul „organ pentru poporul muncitor român al Ungariei cu principiu social-democratic” a apărut la Timișoara și a fost redactată de At. Voichescu și Petru Ponta. Era un periodic săptămânal tipărit la tipografia Sudungară Toma D. Csirovics, iar din 1904 la tipografia lui Alexandru Messenger din Cetate. Debutază în luna ianuarie a anului 1903, iar ultimul număr va vedea lumina zilei în luna aprilie 1904 cu o întrerupere de trei luni (din 14 noiembrie – 13 februarie)¹³. Din 22 martie 1905 „**Votul poporului**” reappare la Budapesta având ca redactor pe M. Cristea, însă doar pentru o lună și jumătate.

„**Votul poporului**” s-a adresat în mod special muncitorilor și țăranilor, amintindu-le că:

⁸ *Advocatul Poporal*, Timișoara, I-IV, 1903-1906.

⁹ Ionela Simona Scridon, *Personalități timișorene în viața culturală (1867-1918) în Școală și societate în Banat XI. Lucrările sesiunii internaționale de comunicări științifice*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014, p. 378.

¹⁰ *Advocatul Poporal*, Timișoara, I, 1903, nr. 1 din 1 iulie, p. 2.

¹¹ *Controla*, Timișoara, VI-XII, 1900-1907.

¹² Ion Valeriu Barcian, *Editorial în Controla*, Timișoara, VI, 1900, p. 1.

¹³ *Vezi **Votul Poporului***, Timișoara, I, 1903.

„Principiul nostru este a lupta pentru interesul poporului nostru muncitoriu fără deosebire de limbă și lege contra capitalismului. Noi recunoaștem programul social-democratic al Ungariei, tot și pe deplin, și luptăm pentru nedreptatea ce ni se comite zilnic și nu vom înceta până nu vom dăbândi dreptatea ce ne compete”¹⁴.

După încetarea apariției ziarului „**Votul poporului**”, Petru Ponta, care fusese redactorul acestei gazete, împreună cu tipograful Ioan Rodina și cu secretarul Partidului Social Democrat Ioan Pescaru au fondat o nouă revistă denumită „**Muncitorul român**”. Periodicul a apărut între anii 1905 și 1907 la tipografia „Muncitorul” din Timișoara-Josefin strada Iancu Văcărescu¹⁵.

Periodicul „**Dreptatea și Lumina poporului** a apărut la Timișoara între 3 octombrie 1904 și 15 decembrie 1918. S-a remarcat ca o publicație culturală, socială și economică coordonată de N. Mitru. Încă din din primul număr este inserat programul ziarului:

„Programul foaiei noastre **Dreptatea și Lumina poporului** va fi: ca să lucre pentru binele iubitului nostru popor, să-i apere interesele lui, să-i spună totdeauna nui adevărul, să-i apere dreptul ce îl garantează legile țării noastre, să combată lățirea socialismului între români și să-i lumineze calea pe carea are s-o urmeze atât pe terenul social cât și pe cel economic. În interesul progresului și a înaintării noastre pe toate terenele, rugăm respectuos pe on. domini, cari se interesează de cauzele poporului nostru, a ne da mână de ajutor și a ne sprijini, lucrând mână mână unii cu alții”¹⁶.

La 9/22 ianuarie 1905 periodicul și-a schimbat titlul în „**Dreptatea poporului**” și a avut ca subtitlu „Foaie națională populară, culturală, socială și economică”. Din păcate a avut o scurtă apariție (până în aprilie 1906) și aceasta datorită articolelor naționaliste publicate de Nicolae Mitru. Autoritățile au condamnat acest tip de jurnalism, trimițându-l la închisoare pe redactorul responsabil. Acesta a fost motivul pentru care Nicolae Mitru a schimbat titlul gazetei în „**Plugarul Român**”, în care va insera mai puține articole politice și axându-se mai degrabă pe un caracter mai mult economic, cultural și social¹⁷.

Așadar, revista editată de Nicolae Mitru „**Plugarul Român**”¹⁸ a apărut la Timișoara, Lugoj și Jimbolia între 2 aprilie 1906 și 15 decembrie 1918. Gazeta a fost tipărită la început săptămânal, apoi în timpul războiului mondial să vadă lumina zilei de trei ori pe săptămână, iar după unire să fie editat doar de două ori pe lună. Începând cu anul 1919 redactor responsabil va deveni preotul din Chișoda, Victor Aga¹⁹.

Revista a fost editată la tipografiile: Friedrich Klein, Husveth și Hoffer, A. Heim, Deutsce Wacht, Minerva, Gurgo și Klein, Sonntagsblatt și Unirea Română. În cadrul periodicei erau inserate articole culturale, sociale și economice semnate de intelectualii vremii: dr. Petru Pipoș, dr. Aurel Cosma, Emilia Lungu Puhallo, Moise Babescu, Nicolae Iancovici, Timotei Radi, Simeon Bura, Petru Ugliș, Iosif Bogdan, Constantin Ardelean ș.a.m.d.

Organul de presă „**Zorile**”²⁰ a fost o publicație culturală și social-economică. A apărut săptămânal la Timișoara-Cetate între ianuarie 1910 și ianuarie 1911, apoi la Caransebeș din

¹⁴ *Idem*, nr. 2, 31 ianuarie, p. 1.

¹⁵ *Vezi Muncitorul Român*, Timișoara, I, 1905.

¹⁶ *Controla*, Timișoara, 1904, nr. 74, 20 octombrie, p. 3.

¹⁷ *Dreptatea Poporului*, Timișoara, III, 1906, nr. 13, 26 martie/8 aprilie, p. 1.

¹⁸ *Plugarul Român*, Timișoara, V, VII-XIII, 1908, 1910-1918.

¹⁹ Alin Cristian Scridon, *Repere bibliografice pentru o posibilă istorie a Studiului Biblic Noutestamentar în Banat. 1867-1918* în volumul din cadrul Conferinței internaționale creștine „Puterea de a fi altfel”, coordonatori, Patricia RUNCAN, Remus RUNCAN; Ediția I, Timișoara, 30-31 octombrie, 2014, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, p. 378.

²⁰ Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești*, Editura Științifică, București, 1995, p. 457.

27 februarie/12 martie până în 1/14 aprilie 1911. Redactorul Avram Indreica făcea parte din intelectualii caransebeșeni, așa cum ne mărturisește învățătorul Pavel Jumanca²¹. Din martie 1911, responsabilitatea editării revistei este preluată de Gheorghe Dona²².

„Soacra” s-a remarcat în Timișoara ca o revistă umoristică săptămânală. Ea a fost redactată de Petru Ponta, Ioan Rodina și Ioan Pescaru ca supliment al ziarului „Muncitorul român” (1905-1907). Ziarul era editat la tipografia „Muncitorul” din Timișoara. A fost întocmită în dialect bănățean „Soacra” a inserat în primul său număr:

„Stați! Ca abonamintie io coștoluiesc pă 1 an cât dje lung: numai 2 cor. 50 b. și doi fileri de duhan la redaptori. Io din cap până-n păpuși mă djivănesc dincolo”²³.

În urma prezentării revistelor de mai sus, conchidem că presa românească din Timișoara la începutul secolului al XX-lea a fost dinamică și a exprimat necesarul unei societăți moderne. Editorii s-au preocupat să prezinte profesionist informațiile inedite ale vremii. Pe lângă știrile politice, presa românească a publicat teme pentru diferite categorii sociale și profesionale. Nu au lipsit articole bine documentate legate de cultura și spiritualitatea bănățeană. Așadar, prin aceste realități, intelectualitatea bănățeană românească a pus bazele unei prese scrise în estul Imperiului Austro-Ungar.

BIBLIOGRAFIE

A. Periodice timișorene de la începutul secolului al XX-lea

Advocatul Poporal, 1903-1906.

Baba Satului, 1908, 1910, 1912.

Controla, 1904.

Dreptatea Poporului, 1906.

Muncitorul Român, 1905.

Plugarul Român, 1908, 1910-1918.

Revista Preoților, 1910-1919.

Votul Poporului, Timișoara, I, 1903.

B. Lucrări generale

Cosma, Aurel jr., *Istoria presei românești din Banat*, Editura Unirea, Timișoara, 1932.

David, Ioan, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*, Editura Press Print, Timișoara, 2012.

Munuteanu, Ioan,;

Munteanu, Rodica, *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002.

Jumanca, Pavel, *Amintiri. Anii tinereții*, Editura David Press Print, Timișoara, 2011.

Răduică, Georgeta, *Dicționarul presei românești*, Editura Științifică, București, 1995.

Răduică, Nicolin

²¹ Pavel Jumanca, *Amintiri. Anii tinereții*, Editura David Press Print, Timișoara, 2011, p. 376.

²² *Ibidem*, p. 370.

²³ Aurel Cosma jr., *Istoria presei românești din Banat*, Editura Unirea, Timișoara, 1932, p. 67.